

Kong Christian den Syvende som Skuespiller.

Et Bidrag til Hoftheatrets Historie i dets tidligste Tid.

Af

Robert Neiiendam.

I.

„Führen doch den Kehraus durch alle die Zimmer!“
Gennem Selskabets kaade Latter og Støj skar Kongens Stemme. Og man greb hinanden i Hænderne og hvirvlede afsted gennem Gemakker og Sale¹⁾.

Den næste Aften bød nye Glæder, Festhvirvlen blev fortsat gennem Uger, Maaneder, Aar.

„Imorgen skal vi have Bal paré ved Hoffet, paa Tirsdag Appartement, paa Onsdag Bal i Domino, paa Torsdag skal der være Bal hos Prins Frederik, og paa Lørdag giver Bernstorff en Fest, som den kongelige Familie vil overvære“, skriver Kammerherre Gregers Juel til Gesandten i Stockholm Schack Rathlou i et Brev fra Frederik den Femtes Dødsaar²⁾. Parforcejagterne afvekslede med Ringridningen, Kanefarterne i Fakkellys med Maskeraderne, eller med Kgl. Mayestæts særlige Plaisirs — de danske og franske Komedier³⁾.

¹⁾ Charles, Prince de Hesse: Mémoires de mon temps S. 41.

²⁾ Danske Magazin 5. R. III, S. 12.

³⁾ Reverdil: Struensee og Hoffet i Kjøbenhavn 1760—72 overs. af L. Moltke, S. 58.

Endda sagde den syttenaarige Enevoldsherre til Kirurgen Wohlert, at han vilde rase i to Aar¹⁾; han gjorde det saa vildt, at det gennem Gesandtskabsberetningerne hørtes ude i Europa²⁾.

Herhjemme troede man, at dette Kraftspild betød ungdommelig Livsglæde, fordi Opdragelsens strenge Tid nu var forbi — men Tiden lærte Folk, at denne Livstrang ikke var en temperamentsfuld Galnings Overmod, men Udslag af en Sygdom, som mere og mere fik Herredømmet over Kongens Sind, og drev ham til bestandig at kræve hastigt skiftende Indtryk udefra³⁾.

Christian den Syvendes Forfængelighed var uden Grænser, paa de mest forskellige Omraader vilde han glimre ved Aandsoverlegenhed⁴⁾. Men arbejde kunde han ikke, alt skulde naaes ligesom i ét Ryk⁵⁾.

Uden Kendskab til Krigsførelsen udover militære Parader — eller Slagsmaal med Vægtene i Københavns Smaagader — troede han som Hærfører at overgaa sit Forbillede Frederik den Store⁶⁾; han kaldte sig en Elsker og Dyrker af Voltaire⁷⁾, men i Virkeligheden kunde intet Værk af Aand fængsle ham⁸⁾.

I sin Dødsstund sagde Kejsers Nero de berømte Ord: „Hvilken Kunstner taber Verden ikke i mig“. Chri-

¹⁾ Edv. Holm: Danmarks og Norges Hist. IV. B. I, Side 17.

²⁾ Kursachsiske Gesandtskabsberet. Blangstrup: Chr. VII, S. 231.

³⁾ Reverdil, S. 54.

⁴⁾ Reverdil, S. 82.

⁵⁾ Reverdil, S. 28, 66—67. N. Lassen: Den Struensee'ske Proces. Tidsskr. f. Retsv. 1891, S. 256.

⁶⁾ Charles, Prince de Hesse: Mémoires S. 38.

⁷⁾ Lettres de d'Alembert. Voltaires Værker Tome LXV, S. 254 og 268.

⁸⁾ Reverdil, S. 19, 62, 200.

stian den Syvendes Tro paa sine Evner som Skuespiller¹⁾ var ikke ringere, og ligesom Nero yndede han en Tid at vise dem i Praksis. Ogsaa vokal Musik vilde han mestre, men Naturen havde nægtet ham en behagelig Stemme²⁾. Han følte overhovedet ikke den Afstand, der var mellem hans Selvtillid og hans Ydeevne.

I Samtidens Memoirer tales ofte om Kongens livlige Mimik, og der fortælles nogle Træk fra hans tidlige Ungdomsaar, som kan tyde paa, at han har haft Evne til mimisk at efterligne, eller haft Sans for at give sine lagttagelser et dramatisk Udtryk. De Mennesker, som stillede Krav til ham, skaanede han ikke. Men bag hans maliciøse Blik laa Sindssygen, han maatte skaffe sig Luft i et respektløst Railleri, og et farligt Publikum fandt han i Pagerne; deres Latter og Bifald fik Modet til at blusse og ætsede hans Spot, men derved skærpedes hans hjerteløse Betragtning af Omgivelserne; i alt hvad han saa, greb han kun det mangelfulde, der slog ham langt stærkere, end det gode rørte ham³⁾.

Som Dreng hævnede han sig paa sin strenge Opdrager Reventlow, ved at efterabe ham bag hans Ryg, og hverken Frederik den Femte eller Ministrene gik Ram forbi⁴⁾. Han gav dem Øgenavnet „Parykkerne“⁵⁾, og da han selv var kommet til Magten, karikerede han deres Optræden i Statsraadet. Men hans særlige Objekter var Præsterne, der vævede Kirkens Vadmæl over hans utaalmodige Hoved. En Historie oplyser os om

¹⁾ Reverdil, S. 82.

²⁾ Johan Bülow's Forsøg og Bidrag til Biografier. (Kgl. Bibl.)

³⁾ Bernstorff'ske Papirer, udg. af Aage Friis I, S. 548.

⁴⁾ Reverdil, S. 7 og 11.

⁵⁾ Ministre har dengang Knudeparykker med tre Piske. Prince Charles: Mémoires, S. 32.

Parodiernes Art. Under en Spadseretur i Søndermarken lod han en Tue agere Prædikestol, sprang op paa den og holdt en baade vittig og bidende Parodi paa kgl. Konfessionarius Quist¹⁾.

Saadanne skaanselsløse, men ikke ubegavede Paa-fund viser, at han nærmere betegnet har ejet det Imitationstalent, som ofte er bleven forvekslet med den sceniske Fremstillingsevne.

Christian den Syvendes Lyst til at optræde som Skuespiller hørte sikkert sammen med hans Trang til bestandig at synes en Anden, end den han egentlig var. Han hittede paa mærkelige Historier om sin Herkomst²⁾, men Evnerne førte ham altid i Triumf til Tronen. Paa Rejsen i Holsten vilde han tilsidesætte al Hoftvang og forklædt træde ind i Undersaaternes Klasse, for at prøve hvilken Lykke han vilde gøre ved sine personlige Egenskaber³⁾. Og i Antwerpen vilde han i fuldt Alvor flygte bort som Soldat. Naar han saa atter naaede Samfundets Tinde, skyldte han kun sig selv sin Lykke⁴⁾.

Af Naturen var han oplagt til at forstille sit Væsen og dække sig under Maske⁵⁾; med Forsikring om Naade og Venskab var det ham en Glæde at lade en Yndling uanet faa Afsked, „gøre Springet“, som han kaldte det⁶⁾. Man hørte ham bede og bekende Troen i tilsyneladende

1) Biehls Breve om Chr. VII, udg. af Louis Bobé, S. 2.
 2) N. Lassen: Den Struensee'ske Proces; Tidsskr. f. Retsv. 1891, S. 248. Reverdil, S. 4.
 3) Reverdil, S. 65.
 4) Struensee'ske Proces. Tidsskr. f. Retsv. 1891, S. 247.
 5) Depeche til den russ. Regering af 12. April 1767. Danske Magasin 5. R. III, S. 112.
 6) Reverdil, S. 21.

Alvor, men straks efter gjorde han sig lystig derover og bristede af Latter¹⁾).

Altfor tidlig blev hans sygelige Fantasi berørt af Scenens brogede Verden; kun fem Aar gammel sad han en Aften i Holbergs Dødsaar i den kongelige Loge²⁾. Omtrent paa samme Tid optraadte den italienske Opera. De fremmede Sangere i Sydens spraglede Dragter bragte Barnets Fantasi i Kog. Flere Aar efter vævede han disse Indtryk sammen med sine Vrangforestillinger og betroede Reverdil, „at han altid havde anset disse Sangere for at være overordnede Væsener, som han engang i Tiden vilde komme til at ligne“³⁾).

Man kan deraf slutte, at den sceniske Optræden ikke alene har givet ham Anledning til at modtage personlig Hyldest, men ogsaa haft en hemmelig Mission for ham; dækket af Rollens Ord og store Handlinger troede han selv at „skride fremad“ mod den usaarlige Fuldkommenhedstilstand, som var hans Drømmes Maal⁴⁾).

Valget af Rollen tyder ogsaa derpaa.

Det var Sultan Orosman i Voltaires „Zaïre“, et Værk der aandeligt bærer det attende Aarhundredes franske Stempel, smidigt og elegant af Form, men uden Stedfarve og psykologisk Menneskeskildring. Allerede Rosenstand-Goiske klagede over Heltens Usandsynlighed⁵⁾; han virker mere som en galant Franskmand

¹⁾ Prince Charles: Mémoires, S. 38.

²⁾ 20. Marts 1754. Nov. 1754 begyndte den italienske Opera. I 1760 — Kronprinsen var da 11 Aar — dansede Theatrets Figurantinder for ham paa Frederiksberg Slot. Spectacelkas. Regnskab. Rigsark.

³⁾ Reverdil, S. 4.

⁴⁾ Reverdil, S. 3—4, 17. N. Lassen: Den Struensee'ske Proc. Tidskr. f. Retsv. 1891, S. 247.

⁵⁾ Den dramatiske Journal II, S. 138.

fra Voltaires egen Tid, end som en Østerlandets Sultan fra omkring det tolvte Aarhundrede. Men Tragediens Ry var udbredt over Europa, og ethvert Theaters jeune premier spillede Hovedrollen. Paa det danske Theater havde C. P. Rose kreeret den ti Aar forud¹⁾.

Handlingen foregaar i Orienten.

Voltaire lader Kampen staa mellem den fangne Slavinde Zaïres Kærlighed til Landets islamitiske Hersker Orosman, og hendes kristne Tro og Hjemvé mod Frankrig. Orosman vil tage hende til Hustru, men da han tror at opdage, at hun elsker en fangen fransk Ridder Nerrestan, dræber han hende i glødende Skinsyge. Da han omsider faar at vide, at Nerrestan var hendes Broder, gør han efter gammel Theaterskik sin Uret god igen — ved at dræbe sig selv.

Orosman er smuk, mandig, han har vist sig som en betydelig Hærfører, og Krigslykken straalere om hans Navn; i elegante Vers udtrykker han sin Kærlighed til Zaïre; bliver han harmfuld, er Motivet Retfærdighed, og han er bestandig højsindig i Brugen af sin uindskrænkede Magt.

Ingen af disse Egenskaber ejede Christian den Syvende i Livet; men destomere tilfredsstillende har det været for ham at fremstille dem paa Scenen, og føle Orosmans Glorie om sin Pande.

Derfor er Valget af denne Rolle karakteristisk for ham.

¹⁾ 13. April 1757. Rose og Jomfru Böttger, som spillede Titelrollen, fik hver 20 Rdl. for deres i „Zaïre“ „beviste Activité“. Spectacelkassens Regnskab. Tragedien blev opført 25 Gange, i Datiden et meget betydeligt Antal; senest 17. Maj 1784. Aumont og Collin: Nationalteatret II, S. 443.

II.

Efter at her for kort siden, efter Foranstaltning er ankommen en Troup Franske Skuespillere, hvilke skulle opføre Franske Spectacles paa den Kgl. Danske Skueplads, er det allernaadigst befalet, at de denne Aften skulle gjøre første Begyndelse dermed i Deres Kongl. regierende Mayestæters og flere Personers af den Kongl. Familie Aller og Naadigste Overværrelse. Af Tilskuerne i Almindelighed betales for Indgangen som for de danske Skuespil.

Berlingske Tid. 22. Dec. 1766.

Ingen dansk Konge har øst saa store Summer ud til Theatervæsenet som Christian den Syvende, men desværre kom kun en ringe Del af Guldets Skuespilkunsten paa det nationale Theater til Gode.

Dette befandt sig i Tiden omkring Frederik den Femtes Død i en af de Kriser, hvor dets Eksistens stod paa Spil; Gælden oversteg hvad Huset og Dekorationerne var værd; Skuespillerne havde hverken Autoritet, social Anseelse eller Penge. I ni Maaneder maatte de „sørge“ paa halv Gage for salig Kongen; et Geni som Geert Londemann skulde i den Tid ernære Kone og Børn for tre Rigsdaler om Ugen¹⁾, og endda bevare sin vis comica! Man forstaaer, at han stræbte at komme bort fra al denne Armod ved at søge Pladsen — som Færgemand ved Vordingborg Færgested²⁾.

„O Konge! Naadigst se til Danske Skuespil“, bad Rose i Prologen, da Christian den Syvende første Gang var i Komediehuset som Konge³⁾. Hans Naade gav sig i 1767 et synligt Udslag paa 6,997 Rdl. til Theatret paa

¹⁾ Spectacelkas. Regnsk. 1766.

²⁾ Rentekam. Resolutionsprotokol, Rigsark. — L. søgte ogsaa Consumptionskriver Tiensten ved Kbhvs. Toldkammer, men opnaaede intet Embede.

³⁾ Prolog af C. D. Biehl, trykt hos Overskou II, S. 363.

Kongens Nytorv — men samme Aar kostede det Landet 30,628 Rdl. at underholde de franske Skuespillere¹⁾.

Reverdil giver Kammerpagen J. U. Sperling Skylden for „denne Galskab og taabelige Udgift“, men Drivfjeren i den kostbare Forlystelse var uden Tvivl Grev Conrad Holck, som i 1769 blev det franske Theaters Direktør.

Da Frederik den Store nylig havde rejst et fransk Hoftheater paa Gendarmenplatz i Berlin²⁾, har det sikkert været en af Holcks „fortjenstfulde“ Gerninger at faa Kongen bragt i den Tro, at han kom paa Højde med Forbilledet ved at smykke det danske Hof med Actricer fra Versailles' Periferi; og i Efteraaret 1766 fik Professor N. H. Jardin Ordre til at indrette det Theater over Christiansborgs søndre Stald, som henligger øde den Dag i Dag.

Det blev et Hus for Selskabelighed og ikke for Kunst, et Boudoirtheater i karminrøde Farver, oplyst af en matgylden Tone fra Voksflammerne i den bøhmiske Lysekroner. I Balkonens smaa Loger fordelte det fornemme Selskab sig efter Rang; Tæpper og Portiører dæmpede Samtalen, saa man ret kunde give sig Sladder og Intrigen i Vold. Paa højre Side, henne ved det rosenrøde Fortæppe, lignede Kongens Loge en hængende Blomsterkurv; den smykkedes af Silkegardiner med indvævede Frugter og Blomster, og to Palmetræer rakte deres forgyldte Blade op mod Randen, som var dækket af et Fløjelstæppe, hvis mørke Farve blev brudt af ægte Guld-

¹⁾ Particulairkassens Regnskab 1767, Rigsark. I 1768 var Forholdet 5050 Rdl. mod — 39,026 Rdl. En Rigsdaler er i moderne Penge c. 6 Kroner.

²⁾ Devrient: Geschichte der deutsch. Schauspielkunst, II, S. 139.

frynser. Inde i Logen mod Væggenes blaa Silketapet stod en-højtrød Stol, der var større end de øvrige; over dens Ryg havde Billedhuggeren C. F. Stanley slynget gyldne Grene¹⁾. Der sad Herrens Salvede, „Nordens Uundværligste“, og ledte efter de seks moralske Blinde, der var usaarlige og fuldkomne Mennesker i hans mystiske Fantasi, som han kaldte „comme ça“, og som han troede at finde blandt Skuespillere eller Sangere²⁾. Ved Siden havde han ofte sin store Hund „Gourmand“, der lyttede til Komedien og saa paa Balletterne med saadan en Andagt, at Folk var bristefærdige af Latter³⁾.

Selve Scenen var dyb og rummelig. Kulisserne (Machinerne) løb paa Skinner, og da der ikke var Snoreloft, sad Bagtæpperne paa Stænger og kunde rulles sammen. Ikke mindre end 117 Blikplader, hver til „to gode og forsvarlige hviide Tallig-Lys“⁴⁾, var anbragte rundt omkring paa Væggene i Skuespillernes „Kamers“ eller bag paa Kulisserne, mens 65 Blikæsker hver til tre Vokslys dannede Rampen.

Theatret kostede 11,829 Rdl., men den Sum var kun ringe mod de hundrede Tusinder, som i de følgende seks Aar sporløst rullede bort til dets daglige Drift.

„Der blev skrevet til et fransk Selskab, at det ufor-

¹⁾ Udgiftsbilag til Particulairkassen og Zahlkassen 1767—68, Rigsark. Den 12. Februar 1767 blev Tilskuerpladsen første Gang benyttet til Maskerade, hvori 7 à 800 Personer deltog. Post-Tid. 13. 2. 1767. Ved saadanne Lejligheder blev Etagerne Loger skjulte af lange Gardiner, som var prydede med Blomster og Frugter. Glaskroner ovre fra Slottet oplyste yderligere Salen.

²⁾ Struensee'ske Proces. Tidsskr. f. R. S. 250.

³⁾ Breve fra Louise Gramm til Fru Løvenskjold, udg. af Aage Friis. Tilskueren 1900, S. 790.

⁴⁾ I Januar Maaned 1767 forbrugtes alene 43 Lispund Talglys foruden 200 Pund Vokslys.

tøvet maatte komme herop“, skriver Overskou lakonisk¹⁾; de nærmere Omstændigheder ved Indkaldelsen fortæller han intet om.

Genferen P. H. Mallet, der tidligere havde været Professor i fransk Litteratur i København, aflagde 1766 et lille Besøg Danmark og blev surnumerær Sekretær ved den danske Legation i Paris med det Hverv, at indberette litterære Nyheder til København. Da hans Rejseudgifter staar opført i Particulairkassen 1766 under Regnskabet „wegen der frantziosischen Comoedien“, er det uden Tvivl ham, som har underhandlet med Truppens Direktrice.

I Begyndelsen af December 1766 kom Skipper Dirck Bois' Frugtskude hertil fra Rouen²⁾; 50 hollandske Ducater fik han for Fragten og en Ducat om Dagen for Kosten til syv franske Acteurs, som i tre Uger havde døjet Søens Kvaler; i Frost og Sne kom Resten af Truppen, ialt 24 Mennesker³⁾, via Korsør hertil henimod Jul.

¹⁾ Overskou: Theaterhistorie II, S. 375.

²⁾ Adresseavisen, Dec. 1766.

³⁾ Overskou nævner efter Hoftheaterbestyrelsens Kopibog, Rigsarkivet, det franske Personale som det var i 1769—70 (Theaterhist. II, S. 430). Ved Indkaldelsen i 1766 bestod Personalet af følgende Personer: Herrerne la Tour (Helt og første Elsker; Louise Gramm karakteriserer i et Brev til Fru Løvenskjold (Tilskueren 1900, S. 790) hans Spil med et træffende Ord „den rasende“, og skriver, at han kun med Møje kunde faa Ørenlyd, naar Kongens Hund i Logen gav sig til at „tale“); Deschamps, (Truppens Prologskribent, som ved alle festlige Lejligheder hyldede Kongehuset paa Vers; et Divertissement i en Akt „La soirée de Village“ med en Dedication til la Tour, udgav han i Kbhvn. 1768); Denezi (Komiker), de Marsy, de Saintval, de la Motte, Lorville, Casimir, Bienfait, Chevallier, du Tillet (Regissør; gift med „den uforlignelige“ Danserinde af samme Navn, tidl. ved det keiserlige wienske Hof); Veillas, Mercier (Sufflør) og to Brødre Pételard; Damerne, Madame Belleval

12,400 Livres medgik alene til Direktricen Madame Marianne Bellevals Rejseudgifter, og til „den Truppe zu engagieren und das nöthige mit derselben zu regulieren“. Den 21. December underskrev Kongen Kontrakten¹⁾ „um wochenlich das ganze Jahr durch, 2 Mahl in der Woche, einen Tragoedie oder eine Comoedie und Opera comique oder dergleiche Pièce aufzuführen“, men da han var for optaget af denne nye Adspredelse til at kunne vente med at se Truppen til Hoftheatret stod færdigt, gav han Ordre til, at den allerede næste Dag skulde spille paa Theatret paa Kongens Nytorv²⁾ — uden at tage Hensyn til Konkurrencen, som derved paaførtes de danske Skuespillere. De maatte tilmed bære den Ydmygelse, at se de Franske føre Prædikamentet af „Kongens ordinaire Comoedianter, Hoffet til Ziir og Honneur“.

Hvis de endda havde været Kunstnere, hvis Fremstilling nærredes af selve Livet!

Men for dem var Skuespilkunstens Væsen ikke at holde et Spejl op for Naturen og vise Dyden dens egne Træk og Skændselen dens eget Billede. I Tragedien deklamerede de hult og søgte at erstatte Følelse og Forstand med stereotype Smil eller Brøl og Balletfagter. „Jeg var med min Kone og Suhms paa Fransk Comoe-

(Direktrice, hun fik 19/6 67, 100 Ducater i Bryllupsgave af Christian VII; hendes Mand var Balletmester ved det danske Theater Jean Baptiste Martin, som kom hertil i Juni 1767); Denezi, de la Motte, Jeanne Veillas, Mercier; Mlle d'Artimon (hun fik 2000 Livres sendt forud til Cambrai i Valenciennes før hun rejste hertil), Mlle le Clerc, Mlle Quinson, Mlle Saintval. Rollebesætninger, Particulairkassen 1767. „Theatre danois“ udkommet hos Claude Philibert 1767.

¹⁾ Kgl. Resolutionsprotokol 1766, Rigsark.

²⁾ Theatrets ordinære Forestilling var averteret i Aviserne og paa Plakaterne, men blev efter „høj Ordre“ aflyst. Spectacelkassens Regnskab, Rigsark.

die“, skriver Luxdorph, „Troppen er elændig slæt“¹⁾. Men én klog Mands Dom betød intet. Selskabet havde den Fordel at komme fra Verdens toneangivende Land, allerede dets Sprog „var en stor Behagelighed“ for de fornemme Folk, hvorefter Tilskuerne alene bestod²⁾.

Maaske agerede Franskmændene mere menneskeligt i Syngestykket og Lystspillet, og det er muligt, at de danske Skuespillere kan have lært noget af deres galliske Lethed og Fart i Replikken; men i Tragediespillet satte de daarlige Spor. Nitten Aar efter skrev Rahbek til Skuespiller Schwartz³⁾: „Erindre Dig selv, at vort Sørgeespil og Drama har Aar for Aar forbedret sig, siden det Franske Theater kom bort, og dets Unoder glemtes... Vi takke vor gode Skiebne, der tog Franskmændene fra os, før de fik os fordærvet“.

Den Gage de fik, tillod dem at leve som ingen dansk Skuespiller formaaede. Medens Christopher Ørsted ydmygst kvitterede for 320 Rdl. om Maaneden til sine Kammerater, hævede Madame Belleval den tredobbelte Sum — 958 Rdl. — til sin Trup i samme Tidsrum. Iøvrigt betalte Kongen ikke alene deres „theatraliske“ Dragter, Flitter og Stads, men ogsaa Medika-

¹⁾ Luxdorps Skrivekalender 17. Jan. 1767. (Kgl. Bibl.)

²⁾ For at forbedre Besøget aabnede Direktrisen i 1768 et Logeabonnement. De bedste Loger kostede 40 Rigsdaler om Maaneden, „de andre betales efter Proportion“. ³⁰/₁₀₀ averteres at man spiller 3 Gange om Ugen, men allerede efter ⁷/₁₁ giver man kun to Forestillinger ugentlig. „Loger kan stadig faas“. Adresseavisen 1768. Om den franske Komedies ringe Betydning for Folket i Frankrig, se Karl Mantzius: Skuespilkunstens Hist. V, S. 192.

³⁾ Schwartz: Lommebog for Skuespilyndere 1785, S. 187 og 204. Rosenstand-Goiske skriver om S. ved hans Debut i Marts 1773, „at hans hele Aktion var en Kopie af Hr. Bellecoches, en slet Akteur ved Hofteatret“. Dram. Jour. II, S. 224.

menter og Vognleje. Og de franske Damer satte ikke gerne deres Fødder paa de københavnske Brosten. Maaske netop derfor blev Forbruget af „Laxativ“ saa betydeligt¹⁾.

De nød Livet ved Hoffet i fulde Drag. Ikke uden Bitterhed skrev Kammerherre Gregers Juel i et Brev fra Marts 1767²⁾:

„Det er god Tone nu til Dags at tilbringe seks til otte Timer, ja tidt endog hele Dagen med Skuespillere og Skuespillerinder“. Han kunde have tilføjet: og Natten med; thi paa Vognmandens Regninger findes ofte en Bemærkning om, at Kusken har „haalt ved Slaattet fra 12 til 4 Slæt om Maarningen“. Det var ingen Hemmelighed, at Selskabets Helt i Tragedien og første Elsker i Komedien la Tour stod i Forhold til Caroline Mathildes Kammerfrøken Marie Elisabeth v. Eyben³⁾, men det morede Kongen at kalde ham „l'amant de la Reine“. Acteurerne beskæftigede hans syge Fantasi; dersom Folket gjorde Opstand, naar han havde afskaffet Conseillet og regerede despotisk, vilde han gifte sig med en fransk Actrice, samle sig en Hoben Penge og leve med hende en particulier i Frankrig⁴⁾. Han tog dem med til Underholdning paa den holstenske Rejse i Sommeren 1767⁵⁾ og viste dem sin farlige Fortrolighed og Interesse; den var i Reglen efterfulgt af Misundelse og Kulde. Efter kun tre Maaneders Forløb maatte to Skuespillere Chevallier og Bienfait, som begge spillede et betydeligt

¹⁾ Spectacelkassens og Particulairkassens Regnskab 1767, Rigsark.

²⁾ Danske Magasin 5. R. III, S. 15.

³⁾ C. D. Biehls Breve om Chr. VII, S. 44—46.

⁴⁾ Johan Bülow's Forsøg til Biografier. (Kgl. Bibl.)

⁵⁾ De spillede baade paa Travendahl og Gottorp Slot.

Repertoire, „gøre Springet“¹⁾). Frederik Schwartz, der dengang som Balletelev dansede paa Hoftheatret, fortalte Overskou, at Kongen i et Anfald af Lede raabte: „Hölzerne Kerls! Geziertes Zeug! Amüsieren doch die drolligen Dänen weit besser“!²⁾). Og senere kastede han en Dag i Raseri Møbler ned i Hovedet paa dem fra Slottets Altan³⁾).

Deres Repertoire var forbausende stort; Tragedier, Lystspil og komiske Syngestykker vekslede efter Kontraktens Ordlyd⁴⁾). I Løbet af den første Maaned gav de ikke mindre end syv forskellige Forestillinger, deriblandt „Misanthropen“ og „Tartuffe“, — men „Zaïre“ spillede de ikke før i Sommeren 1768, mens Kongen var i Udlandet. Man aner derigennem et Forbud.

Alligevel ønskede han at se Tragedien spillet, inden han selv optraadte deri; det maa have været en af hans pludselige Indskydelser, thi den 29. Dec. 1766 fik det danske Theater Ordre til at give Zaïre samme Aften. Stykket var ikke spillet i over tre Aar; en Repetitionsprøve maatte i Hast afholdes i Jomfru Bøttgers Hjem⁵⁾); men da Kongen denne ene Aften havde været en inter-

1) De fik Afsked $\frac{5}{4}$ 1767, hver med 1000 Livres. Kgl. Resolutionsprotokol.

2) Overskou: Theaterhistorie II, S. 340.

3) Den Struensee'ske Proces, Forhøret over Brandt. Tidsskr. f. Retsv. 1891, S. 239.

4) Selskabets Première paa det danske Theater bestod af „Hypermnestre“, Tragedie i 5 Akter af le Mierre og „Annette et Lubin“, Komædie i 1 Akt af Madame Favart. Ved Aabningsforestillingen paa Hoftheatret, 30. Januar 1767, fremsagdes en Prolog af dens Forfatter, Skuespiller Deschamps (derfor fik han 40 Rdl. Gratification), og derefter spillede „Le Roi et le Fermier“, Komædie i 3 Akter af Sedaine. Musikken af Monsini. Spectac. og Particulairkassens Bilag. 1767. Rigsark.

5) Spectacelkas. Regnskab. 1766.

esseret Tilskuer, blev Tragedien atter henlagt. Nu, da han selv var i Færd med at indstudere Orosmans Rolle, har hans Forfængelighed ikke tilladt hverken Rose eller la Tour at spille den samtidig.

I de „Hemmelige Efterretninger“¹⁾ skriver Suhm: „Kongen øvede sig den hele Vinter paa at lære Orosmans Rolle i Zaïre, derpaa begyndte han med nogle favoriter at opføre den først alene i nogle faa udvalgte Nærværelse, men siden blev Conseillet og de fornemste Damer etc. ordentligen hver Gang tilsagde, og tilsidst agerte han offentlig paa Hoftheatret for alle Folk, hvor jeg selv saa ham“.

Geheimeraad Luxdorph har noteret Dagen for denne i Sandhed kongelige Skuespillers private Debut; den 16. Marts 1767 skriver han i Kalenderen:

„Kongen med de andre spiller Zaïre. Grev Holst(ein) og endeel flere tilsiges at være Tilskuere“.

Forestillingen fandt Sted i det forgyldte Spisegemak paa Christiansborgs Slot. Der havde Kongen ladet en transportabel Scene indrette²⁾, som fulgte ham til Brug for de franske Skuespillere, naar Residensen blev forlagt til Lystslottene. Af dette intime Theater er nu kun Regningerne tilbage, og gennem dem faar man at vide, at Prosceniet var af perlegraat Lærred, dekoreret med Ornamentter og Zirater, og at to kunstige Palmetræer spredte deres gyldne Blade paa begge Sider af Sceneaabningen. Fortæppet var som paa Hoftheatret rosenrødt og prydet med Snore og Frynser.

En Trappe førte fra Scenen til Gemakket bagved.

Rampen bestod af 28 Blikæsker „hver med tre

¹⁾ Kgl. Bibl.

²⁾ Den kostede 1438 Rdl. Zahlkassen og Particulairkassen. 1767.

Wæger til Flamme“, medens en „Blick-Machine med Klapper“ formodentlig blev brugt, naar Lyset skulde dæmpes i sidste Akt, hvor Orosman dræber Zaïre.

Dekorationerne og Kulisserne var malet paa begge Sider; de forestillede enten „en Skouw med klibbede Taxestrær mahlet en perspective med Landskab og Hauge-Wesen“, eller et tyrkisk Gemak med Udsigt til en Grav.

Men det var ikke alene Dekorationerne, som viste Tragediens Handlingssted, ogsaa Dragterne var østerlandske. Man nøjedes ikke som Marie Antoinette med at agere i Hyrdindedragt med en blomstersmykket Stav i Haanden. Christian den Syvende sværmede for den eksotiske Klædedragt; paa de offentlige Maskerader viste han sig maskeret som Sultan¹⁾. Til Orosman leverede Hofjøden Wessely ham et Sølvstof til en Dragt „à la Turque“ med Pludderbukser og vig Talar. Ovenpaa en spansk Paryk bar han en Turban, rigt prydet med Perler. Hvid og rød, med sin Krumsabel draget til Mandsmodets Pris har han lignet en commedia dell'arte Statuette af Meissenerporcelæn.

Og da han talte udmærket Fransk — den franske Schweitzer Reverdil havde ydermere indøvet Rollen med ham²⁾ — har Voltaires Tragediesprog, som Lessing kaldte „Kjærlighedens Kancellistil“, uden Tvivl lydt fuldendt fra hans Læber.

Nogle af Orosmans Replikker har en tilfældig Hentydning til Kongens private Liv. Tænker man f. Eks. paa de pinlige Optøjer han deltog i gennem Gaderne om Natten og hans forargelige Samliv med Anna Ca-

¹⁾ Danske Magasin 5. R. III, S. 12.

²⁾ Reverdil, S. 82.

thrine Beuthack¹⁾ (Støvlet-Kathrine), maa Sætninger som dem der følger, have været af en ejendommelig ironisk Virkning:

„Jeg kan i mit Serail min Elskov frit fornøje
enhver Slavinde vil sig for den Naade bøje.

Jeg rolig paa mit Slot Befaling give kan
og i Vellysters Skjød regere Folk og Land.

Men denne søde Lyst en grusom Ende haver
jeg mange Konger ser, som den har gjort til Slaver²⁾).

Kongen betalte sine Medspillendes Dragter; gennem
Regningerne kan man konstruere Rollebesætningen:

Orosman, Sultan i Jerusalem.....	Christian VII.
Lusignan, en gammel Prins af de kristne Kongers Slægt, der tidligere har regeret i Jerusalem	Oberstløjtn. C. H. Mushardt.
Zaïre	Sultanens { ... Madame de Gabel.
Fatime	Slavinder { ... Madame A. S. Bülow.
Nerrestan ..	franske { ... Kabinetssekretær Reverdil.
Chattillon ..	Riddere { ... Kammerjunker Enevold Brandt.
Corasmin ..	Officerer hos { ... Greve Conrad Hoick.
Meledor ...	Sultanen { ... Kammerjunker F. E. Krogh.
En Slave	Hofjunker, Løjtn. F. L. Levetzau ³⁾ .

Alle havde Dragter i Rollernes Karakter. Fru Gabel, født Baronesse Rosenkrantz, en indtagende og aandfuld Dame, var i en tyrkisk Dragt prydet med Sølv og Guld, Reverdil bar som den overvundne Krieger et gyldent Harnisk, mens Enevold Brandt til Partikulærkassens

¹⁾ Jvfr. Suhm: Hemmelige Eft. (Kgl. Bibl.) Biehls Breve om Chr. VII., S. 28—38.

²⁾ B. J. Loddess Oversættelse, som blev brugt paa det danske Theater 1757. Trykt Kbhvn. s. A.

³⁾ Oberstløjtn. Hirschs Fortegnelse. (Kgl. Bibl.)

Bilag har specificeret sin hvide Ridderdragt og Skræderens mange Forandringer helt ud i Mark og Skilling.

Det lykkedes virkelig Christian den Syvende at besejre sine Tilskuere baade denne første Aften og senere, da han — den 8. Maj — efter et Statsraad agerte for sine Ministre¹⁾. Hoffets unge Lykkejægere følte det som Dagens Parole at udsprede hans Ry som Skuespiller. Hans mesterlige Fremstilling kom i Alles Munde²⁾, og i Historien blev det hans Skæbne kun at høste Ros for denne for en Enevoldsherre unægtelig noget begrænsede Gerning. Professor Edv. Holm har samlet Samtidens bevarede Vidnesbyrd til en Højesteretsdom, idet han skriver, at Kongen skal have spillet fortrinligt³⁾. Den er bygget paa Kilder, som ikke kom Kongen for Øje, og som derfor ikke har deres Udspring i en overdreven Loyalitet. Johan Bülow fremhæver ham som den bedste Skuespiller blandt de Optrædende⁴⁾, og Luxdorff kalder hans Deklamation meget varm og roser hans kongelige Anstand⁵⁾. Men U. A. Holsteins Kritik er, trods sin Korthed, den mest oplysende. Han skriver, at Kongen spillede Komædie som en god gammel Skuespiller⁶⁾. Det vil med andre Ord sige, at han spillede i Fransk-mændenes Manér, en Form for Komædie, som ikke taaler, at man opgiver at se med Datidens Øjne. Al Karakteristik var lukket ude, selv Gangen og Plastikken var afmaalt og konventionel. Og netop deri har Kongen haft et Fortrin, fordi han i ydre Forstand beherskede

¹⁾ Luxdorffs Kalender. (Kgl. Bibl.)

²⁾ Rahbeks Erindringer I, S. 74.

³⁾ Danmarks og Norges Historie IV, I, S. 48.

⁴⁾ J. Bülow's Forsøg. (Kgl. Bibl.)

⁵⁾ Overskou: Theaterhist. II, S. 340.

⁶⁾ U. A. Holsteins utrykte Mémoires. Rigsarkivet.

sit spinkle Legeme, som gennem Aar var trænet i den ældre Dansemester Pierre Laurents Skole¹).

Simpelhed og Jævnhed i Tragediespillet kendtes endnu ikke hertillands; den Deklamation, som man kaldte „meget varm“, bestod i at lade Ordene flyde ud i en syngende Klage for pludseligt at hæve Stemmen til en krampagtig Svulstighed, som var Spillets fornemste Virkemiddel²).

I hine Dage som i vore ikke mindre faar den stærke legemlige Anstrengelse ofte Skuespilleren til at tro, at han føler den Lidenskab han skal tolke, og denne Illusion bibringer atter Tilskueren en Tro paa, at han virkelig ser og hører noget stort og gribende.

Efter alle Samtidens Meddelelser at dømme, ejede Christian den Syvende en betydelig Tilvendelsesevne før Sløvsindet havde lammet hans Vilje; han fattede uden Vanskelighed hvad der blev paatvunget hans Bevidsthed, — men saasnart det drejede sig om en personlig Bearbejdelse af Stoffet, var han ubehjælpelig og uden Dybde. Man forstaar, hvor vigtigt det har været for ham under Opførelsen af „Zaire“ at have Orosmans franske Fremstillinger la Tour siddende paa en Skammel bag første Kulisse³). Han har uden Tvivl ikke alene suffleret Ordene, men ogsaa Tonefaldet og Overgangene.

To Dage før Frederik den VI's Fødsel — 26. Januar 1768 — spillede Kongen første Gang paa Hoftheatret⁴). I Tiden siden den sidste Opførelse havde

¹) Biehls Breve om Chr. VII, S. 137. „Han besad en fin Ynde i alt hvad han foretog sig“. Prince Charles: Mémoires S. 37.

²) Devrient: Geschichte d. Schauspielk. II. Karl Mantzius: Skuespil. Hist. V, S. 193—201.

³) Johan Bülow's Forsøg til Biografier. (Kgl. Bibl.)

⁴) Luxdorfs Kalender 1768. (Universitetsbibl.)

Reverdil maattet „gøre Springet“. Hans Fjender ved Hoffet — og da navnlig Holck — fik Kongen paa den Tro, at Reverdil ansaa sig for at være en bedre Skuespiller end sin Herre. Reverdil forsikrer, at han ikke havde givet Kongen Anledning til Skinsyge, men Sladderen gjorde den tilsigtede Virkning paa hans Forfængelighed, og bidrog væsenligt til at Reverdil fik Befaling at være ude af Byen med en Frist af 24 Timer¹⁾. Dette leder Tanken hen paa Nero, der lod en Skuespiller dræbe, fordi Folket tiljubede ham Bifald ved Kejsers Side.

Reverdils Rolle blev overtaget af Generaladjutant F. C. U. Ahlefeldt. Titelrollen havde ogsaa skiftet Fremstiller den Aften. Fru Bülow, født Danneskjold-Laurvig, den tidligere Fatime, var nu selve Zaire. Ved Hoffet havde hun i Modsætning til Fru Gabel ikke det bedste Ry paa sig²⁾. Man har ment, at hun var det „vellystige Bekendtskab“, som senere førte Struensee til København³⁾. Den kokette Dame vidste at imødegaa alle misundelige Øjne, som hvilede paa hende, da hun som Kongens Elskede paa Scenen stod ved hans Side. Hun hyldede sig i et Sølvflor overstrøet med grønne Stjerner, under det anede man en hvid Silkedragt; Livet var besat med et Sølvstof af grønlig Farve, og smykket af Mosaik Pailletter og dobbelte Kniplinger. 3000 Kr. i moderne Penge kostede dette skønne Syn Landet⁴⁾.

Digteren Klopstock var blandt Tilskuerne ved hin mærkelige Forestilling, da Rigets enevældige Konge optraadte som Skuespiller, og derved gjorde Aftenen til en

¹⁾ Reverdil, S. 82—86.

²⁾ Louis Bobé: Reventlowske Pap. III, S. 398.

³⁾ Wasserschlebes Samlinger. (Kgl. Bibl.)

⁴⁾ Particulairkassen 1768.

enestaaende Begivenhed i vor Theaterhistorie. Selvbehageligt fortæller han i et Brev¹⁾, at Kongen gerne saa ham blandt Tilskuerne, fordi han havde Forstand paa Komædie, og beretter videre hvorledes det hændte sig, at han kom til at sidde i Amphitheatret, „hvor Etatsraaderne vare de sidste“, og ikke i Parterret, hvortil hans Billet lød — men om Tilskuernes Stemning er han taus. Dog vilde han forbeholde sig at sige til Kongen, at selv om han spillede smukt, maatte han dog hellere ikke spille. Imidlertid meddeler senere Breve intet om han fik givet Kongen denne tvivlsomme Ros; det er næppe sandsynligt.

Tre, maaske fire Gange ialt²⁾, koncentrerede Christian den Syvende sin svigtende Vilje om denne Rolle. Hoffets Kavallerer opførte ud paa Foraaret 1768 „Cæsars Død“ af Voltaire, men Kongen var passiv. Den sceniske Optræden havde intet Værd for ham mere; den var vel et Stadium, et gennemgaaet, paa hans tænkte Vej mod Fuldkommenheden.

¹⁾ Briefe von Klopstock, udg. af Lappenberg, Braunschweig 1867. S. 200.

²⁾ Suhm fortæller, at Kongen spillede to Gange paa Hoftheatret, men Luxdorps paalidelige Dagskalender nævner kun én Gang. C. Molbechs Dags- og Aarsangivelser (i Nyt hist. Tidsskr. 4. Bd. S. 600) er ganske uoverensstemmende med Luxdorps. Molbech lader Reverdil spille Komædie sammen med Kongen i Marts 1768, skønt han ^{21/11} 1767 fik Befaling at forlade Landet.